

Molt Honorable president de la Generalitat, molt honorable president del Parlament, honorables consellers, il·lustres autoritats, senyores i senyors.

Lluís Companys pertany a la generació de catalans que ara fa un segle feren la seva irrupció a la vida política moguts pel un profund desig de transformar la societat en què vivien. Fou un d'aquells homes què amb fermes conviccions i des de ben jove cercà de resoldre alguns dels greus problemes que tenallaven la Catalunya de llavors. Fou dels qui lluitaren per que hi hagués una autèntica i efectiva democratització del sistema polític liberal. Dels qui s'esforçaren per aconseguir una societat més justa, més igualitària. Dels qui pugnaren per arribar a una efectiva secularització de la vida social i per a que predominessin els valors civils i democràtics. Dels qui lluitaren per que la personalitat nacional del poble català fos reconeguda oficialment i es materialitzés en una forma d'autogovern.

L'itinerari personal i polític de Lluís Companys està íntimament vinculat a la seva decidida voluntat d'assolir aquests objectius. Fou un activista, un lluitador, un dirigent d'associacions i moviments de protesta, un combatiu periodista, i també arribà a càrrecs per elecció popular com el de regidor de Barcelona i de diputat per Sabadell. Però sobretot, en aquesta primera etapa de la seva vida, Companys fou un compromès advocat d'obriers i pagesos. Era aquesta una opció conscient, però ben arriscada. Abans de l'any 1923 ja havia estat empresonat deu cops, i sempre per ordre governativa. Però no defallí : entre 1919 i 1923, entre detenció i detenció, participà en més de 100 mítings i va escriure dotzenes d'articles a la premsa política.

Lluís Companys s'integrà aviat en el nucli d'activistes progressistes que des de la segona dècada del segle arribaren a la conclusió que calia esmerçar tots els esforços en una tasca tan complexa com difícil: la de republicanitzar el catalanisme, és a dir, sostreure'l de l'excessiva influència de les orientacions conservadores, i la de polititzar i catalanitzar l'obrerisme, allunyant-lo de les influències anticatalanistes o de les que predicaven la inhibició del treballadors davant el fet nacional.

I aquesta tasca començà a quallar els anys 30, els anys de la República i de la Generalitat. Seran aquests els anys del Companys polític triomfador, del dirigent d'Esquerra Republicana de Catalunya. És força conegut el rellevant protagonisme de Lluís Companys dins dels nou règim des del primer moment. Fou el primer governador civil de Barcelona, és a dir el principal responsable de l'ordre públic i de l'adequació de l'administració municipal al nou sistema polític. Després, va ésser el cap de la minoria parlamentaria catalana a les Corts republicanes durant la primera legislatura, la que aprovà la nova constitució i l'estatut d'autonomia de Catalunya. Pel novembre del 1932 fou elegit primer president del Parlament de Catalunya, i a l'estiu del 1933, actuà d'home pont o d'enllaç entre les esquerres catalanes i les espanyoles, com a ministre en el govern presidit per Manuel Azaña. I finalment, va ser escollit successor de Francesc Macià en la presidència de la Generalitat el dia 31 de desembre del 1933.

Podríem, evidentment evocar i repassar molt episodis de la seva activitat política. Alguns d'ells podrien ser qualificats com a polèmics i agosarats, penso en els fets d'octubre del 1934, que el dugueren al seu penúltim empresonament, judici i condemna. Seria erroni però, posar tot l'èmfasi en la seva tràgica mort. No, penso que enguany, tal vegada, el més adient és recordar i valorar l'actuació de Lluís Companys en dos moments especialment difícils: com a cap de la minoria catalana a les Corts republicanes, quan es va discutir i aprovar l'Estatut del 1932, i com a president de la Generalitat en els tràgics moments de la Guerra Civil.

Durant els cinc mesos de llargs i durs debats parlamentaris sobre l'Estatut, Companys, com a cap de representació dels qui havien elaborat el projecte de Núria, actuà amb una habilitat que sovint no ha estat reconeguda. Així, en el seu discurs del 2 d'agost de 1932, denuncià amb claredat “ *la obstrucción insolente*” de les dretes espanyoles, de “*los elementos monárquicos vencidos el día 14 de abril, que creen haber encontrado en el Estatuto un espléndido argumento contra la República*”.

Però també advertí als parlamentaris d'esquerres que la constant retallada del projecte català - s'arribaren a presentar, debatre i votar 200 esmenes i 100 vots particulars- *“nos causa cierto desaliento y ello nos apena porque esto puede traducirse en algunos en decepción y en otros en irritación, y así no se resuelve el pleito”*. I quan calgué Companys no dubtà en fer un sever advertiment: *“este estatuto medurado, discreto y prudente va sufriendo una trayectoria descendiente, de tal manera que siguiendo por ese camino... puede llegar el caso de que nosotros no podamos conocerlo, y marchando por esta dirección puede ocurrir un día que a Cataluña no le interese”*.

Però en aquells difícils moments, Lluís Companys també va saber combinar la fermesa amb l'habilitat. Ángel Ossorio y Gallardo, jurista prestigiós, diputat a les constituents, amic i després defensor de Companys, ha explicat com fou de decisiva la tasca personal de Companys per a guanyar-se aliats i per a convèncer als diputats d'esquerres més reticents: *“Merced a esa práctica conquistaba minuto por minuto el asenso de los demás diputados.. Siempre he tenido para mí”* -escriu Ossorio- *“que el 40 por ciento del éxito del Estatuto catalán se debe a la simpatía personal de Luís Companys”*.

I Companys també va saber encoratjar al cap del govern Manuel Azaña per a que no s'acovardís i per a que assumís la tasca de *“levantar la bandera de las izquierdas hacia una nueva concepción estatal, hacia una transformación completa del sistema político, para ir a una España nueva y gloriosa”*.

Que a unes Corts com aquelles, on hi predominaven el sentiment jacobí i un clar nacionalisme espanyol, s'aconguís l'aprovació de l'Estatut el setembre del 1932, ja fou molt. Era la primera fractura legal del marc centralista imposat des de principi del segle XVIII, que havia estat reiteradament ratificat per totes les constitucions espanyoles.

El 19 de juliol del 1936 el president Companys es trobà en mig d'una situació inesperada, i malgrat la seva ferma defensa de la legalitat, no aconseguí dominar la situació i acabà desbordat pels esdeveniments. La talla dels polítics es percep millor quan han d'actuar davant situacions no desitjades. Per que és

en temps de crisi i d'incertituds quan cal prendre decisions arriscades i transcendents, quan es comprova millor la feblesa o la fortalesa moral de les conviccions polítiques.

Llavors Companys, forçat a prendre opcions extremes, ho va fer amb lucidesa i de forma coherent. I actuà mogut per la voluntat de salvar les institucions del govern català, el poder legítim. S'esforçà per imposar l'imperi de la llei, i donà prioritat a lluita contra els revoltats i tot el que aquests representaven. Va cometre també desencerts i errades. Però ningú no pot negar la seva valentia i honestetat. Avui i en aquest lloc és pertinent recordar que Lluís Companys fou, al meu parer, el dirigent polític d'ambdós bàndols de la guerra que més s'esforçà i ajudà a salvar vides. Per que en aquell tràgic conflicte, Catalunya fou, de molt, el territori d'on va poder sortir més gent que es sentia amenaçada. Foren quasi 40.000, i una bona part ho feren amb passaports i avals proporcionats per la Generalitat que presidia Companys. I res de semblant passà a l'altra banda, on no foren respectats ni els consolats estrangers.

I avui és obligat de recordar aquell 15 d'octubre de l'any 1940 quan després d'un segrest il·legal, d'un ignominiós interrogatori i d'una farsa de consell de guerra, fou executat Lluís Companys. Aquell fou un acte venjatiu. Companys fou mort per haver defensat aquelles causes que abans he esmentat: la democràcia, la igualtat, la secularització de les creences, el civilisme i l'autonomia catalana. I fou així per que la guerra civil l'havien guanyada els qui significaven l'antítesi d'aquests valors: els qui volien imposar una dura dictadura militar, un règim confessional, una societat injusta i al servei dels privilegiats de sempre i un sistema polític ultracentralista i profundament anti-català.

Hem hagut d'esperar quasi 40 anys per a que moltes de les causes per les quals lluità Lluís Companys comencessin a trobar vies de solució. Hem patit, cal recordar-ho, un retard de gairebé mig segle. Fins i tot algunes qüestions obvies han sofert notables entrebancs i incomprensions. I així, finalment, vull recordar que dintre de pocs dies podrem consultar ja a Catalunya una bona

part de la documentació oficial del president Companys que fou segrestada, amb molta altra, pels vencedors de la guerra el 1939.

Avui, quan s'escau el 65è aniversari de la seva mort, considero que els catalans encara estem en deute amb Lluís Companys i amb els milers dels afusellats, com ell, després de la fi de la guerra i amb les dotzenes de milers de ciutadans que van ser empresonats durant la dictadura franquista. Crec que la Catalunya democràtica d'avui encara no ha fet prou per a homenatjar i recordar a aquests conciutadans nostres que ho donaren tot, fins la seva vida, per que avui poguéssim gaudir de llibertats polítiques i nacionals. Mantenir i divulgar la memòria dels qui lluitaren per la democràcia hauria d'ésser una exigència de la nostra societat i un compromís per les nostres autoritats.

Moltes gràcies.

Borja de Riquer i Permanyer